

Aalborg Universitet

**AALBORG
UNIVERSITY**

Sociologi og engagement

Rasmussen, Palle

Published in:
Kultur og politik

Publication date:
1997

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Rasmussen, P. (1997). Sociologi og engagement. I Mills (red.), *Kultur og politik: To artikler af C. Wright Mills* (s. 3-9). Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

C. Wright Mills

KULTUR OG POLITIK

To artikler

LEO-serien nr. 15
Maj 1997

1260

1500

KR

LEO-serien nr. 15
Maj 1997

Copyright: LEO-gruppen
ISBN 87-90384-02-4
ISSN 1395-9638

LEO-gruppen
Faggruppe for arbejdsmarked, uddannelse og organisation
Aalborg Universitet
Institut for Sociale Forhold og Organisation
Kroghstræde 7 * 9220 Aalborg Ø
Tlf +45 96358080 * Fax +45 98157575

LEO Group
Research in Labour Markets, Education and Organization
Aalborg University
Department of Social Studies and Organization
Kroghstræde 7 * 9220 Aalborg Ø
Tlf +45 96358080 * Fax +45 98157575

Udgivelser fra LEO-gruppen

LEO-gruppen (Faggruppe for arbejdsmarked, uddannelse og organisation) er en forskningsgruppe ved Institut for Sociale Forhold og Organisation ved Aalborg Universitet.

LEO-gruppens forskning falder inden for tre hovedtemaer:

- Arbejdsmarkedsforhold
- Uddannelse og pædagogik
- Organisation, læring og samfund

I tilknytning til gruppens arbejde udsendes en skriftserie. Pr. maj 1997 er følgende udkommet:

Arbejdsmarked - uddannelse - organisation. Forskning i LEO-gruppen 1995-97. 1995. 27 sider. Gratis

Palle Rasmussen: *Rekruttering til forskeruddannelse. Samfundsvidenskabelige kandidaters vurderinger af forskeruddannelse, med særligt henblik på kønsforskelle.* 1995. 45 sider. Pris 15 kr.

Preben Rasmussen: *Erhvervsuddannelserne i Danmark.* 1996 23 sider. Pris 15 kr.

Kjeld Nielsen: *Kvalifikationsudvikling.* 1995. 56 sider. Pris 25 kr.

Hans Wadskjær: *"Brugernes stemme - moderne mennesker i et moderne samfund".* 1995. 23 sider. Pris 15 kr.

Jan Brødslev Olsen: *Identitet, voksenalv og pædagogik.* 1996. 40 sider. Pris 15 kr.

Annette Andersen, Birte Frederiksen og Palle Rasmussen: *Pædagogik og kompetenceudvikling i vasterassistenteruddannelsen.* 1996. 94 sider. Pris 60 kr.

Hans Wadskjær: *Menneskets fordrivelse fra velfærdsstaten.* 22 sider. Pris 15 kr.

Fortsættes på indersiden af omslaget

C. Wright Mills

KULTUR OG POLITIK

To artikler

LEO-gruppen
Aalborg Universitet

Institut for Sociale Forhold og Organisation

LEO-serien nr. 15, maj 1997

Forfatter: Charles Wright Mills

Redaktion og indledning: Palle Rasmussen

Artiklen *Den fjerde epoke* oversat af Elsa Gress Wright

Copyright:

Berlingske Tidende for *National magt og kulturel prestige*

Gyldendal og Charles Clifford Wright for *Den fjerde epoke*

ISBN 87-90384-02-4

ISSN 1395-9638

Layout: Palle Rasmussen

Tryk: Centertrykkeriet, Aalborg Universitet

Udgivet og distribueret af:

LEO-gruppen

Aalborg Universitet

Institut for Sociale Forhold og Organisation

Kroghstræde 7

9220 Aalborg Ø

Tlf 96358080

Fax 98157575

SOCIOLOGI OG ENGAGEMENT

Palle Rasmussen

For fyrré år siden, i 1957, var sociologien efter en række tilløb ved at bide sig fast i Danmark. Ved Københavns Universitet var den lærestol i sociologi, som var blevet oprettet i slutningen af 40'erne, endelig blevet besat, og professor Kaare Svalastoga var i færd med at udforme studieordningen for et magisterstudium i sociologi, som åbnede året efter. Ved Handelshøjskolen i København var Institut for Organisation og Arbejdssociologi, der var blevet oprettet i 1953, under udbygning. I Folketinget drøftede politikerne spørgsmålet om oprettelse af et selvstændigt socialforskningsinstitut, som var blevet foreslået af en kommission nedsat af socialministeren. Trods forhindringer blev forslaget vedtaget, og Socialforskningsinstituttet åbnede i foråret 1959 (jfr. Andersson og Dabrowski 1996).

I foråret 1957 havde Danmark også besøgt sociologen Charles Wright Mills fra Columbia-universitet i New York. Han var på de tidspunkt kun lige fyldt fyrré, men var allerede internationalt kendt, især på grund af sine bøger om de sociale klasser og magtforholdene i USA. Mills var bl.a. inviteret af professor Franz From fra Psykologisk Laboratorium ved Københavns Universitet, og han holdt forelæsninger for de psykologistuderende. Han havde også kontakt med Henning Friis, der som Socialministeriets statsvidenskabelige konsulent var den drivende kraft bag ideen om et socialforskningsinstitut, og senere blev det nye instituts første leder. Under sit ophold i Danmark arbejdede Mills på en kritisk bog om de samtidige sociologiske forskningstraditioner, og Friis arrangerede et forskningsseminar, hvor udkast til bogens kapitler blev diskuteret med en gruppe danske socialforskere (Mills 1959, s 227).

Mills havde tilsyneladende ikke meget kontakt med det nye sociologiske institut ved Københavns Universitet, og fagligt stod han da også langt fra den klart positivistiske tilgang, som Svalastoga repræsenterede. Torben Agersnap, som selv deltog i det nævnte forskningsseminar med Mills,

nævner da også, at de danske deltagere var "...bekymrede for den *eenstidige udvikling af den naive positivistiske sociologi ved Københavns Universitet i disse år*" (Agersnap 1996, s 101). Det er dog ikke mit indtryk, at Mills' besøg og hans arbejde fik væsentlig betydning for den sociologiske forsknings udvikling i Danmark. Det kan der være flere grunde til. Forskningen og undervisningen ved det nye sociologiske institut blev præget af en positivisme og en akademisk tradition, som Mills mere og mere havde lagt afstand til. Den praktisk orienterede socialforskning var på sin side svær at forene med den intellektuelle form for samfundskritik, som prægede Mills' senere arbejder. Og mulighederne for fortsatte direkte kontakter forsvandt, da Mills døde allerede i 1962. I slutningen af 60'erne, da det nye venstre og studentoprøret begyndte at præge dansk sociologi, kom der en vis interesse for Mills' kritiske perspektiv på sociologien (Due og Madsen 1983, s 130), men den blev snart afløst af den omfattende opdyrkning af marxistiske paradigmer. Det begreb om sociologisk fantasi, som Mills havde udviklet i sin kritik af de etablerede sociologiske traditioner, blev stadig omtalt i Danmark i 70'erne og 80'erne, men nok så ofte på anden hånd, i kraft af at Oskar Negt havde indarbejdet det i sit forslag til en samfundskritisk didaktik (Negt 1975).

Det var vigtigt for Mills at deltage i den offentlige debat, også når han befandt sig uden for USA. I forbindelse med opholdet i Danmark skrev han bl.a. to kronikker til Berlingske Tidende, hvori han diskuterede den europæiske kulturarv og dens betydning i den ideologiske kamp og konkurrence mellem vest- og østblokken. Disse artikler, som aldrig er udkommet på engelsk, genudgives hermed. Samtidig genoptrykkes en senere dansksproget artikel af Mills, oprindeligt publiceret i det litterære tidsskrift "Vindrosen", hvori han sammenfatter sin opfattelse af de sociale, politiske og kulturelle tendenser i slutningen af 50'erne.

På det tidspunkt, hvor Charles Wright Mills besøgte Danmark, var han stærkt på vej til at lægge afstand til den sociologiske profession, som han havde arbejdet inden for siden starten af 40'erne. Hans oprindelige faglige udgangspunkt var overvejende filosofisk, og han havde et stærkt (men også stærkt kritisk) tilhørsforhold til den amerikanske pragmatisme. Ret hurtigt bevægede han sig over i videnssociologiske problemstillinger.

linger, bl.a. i samarbejde med den tyske sociolog Hans Gerth, der som studerende havde haft tilknytning til "Institut for Socialforskning" i Frankfurt, men ligesom mange andre tyske intellektuelle var flygtet til USA. Sammen udgav de bl.a. et udvalg af Weber-tekster, som fik stor udbredelse. Efter krigen blev Mills ansat ved Columbia-universitetet, hvor han i en længere periode var tilknyttet "Bureauet for anvendt socialforskning", under ledelse af bl.a. Paul Lazarsfeld. Her arbejdede han med en række større empiriske undersøgelser af sociale problemer og forandringsprocesser. Nogle af resultaterne fra disse undersøgelser brugte Mills i bøger, hvor han på et bredt teoretisk og historisk grundlag analyserede det sociale og politiske liv i USA. De to mest kendte af disse bøger behandlede henholdsvis middelklassens udvikling (Mills 1968) og magteliten i USA (Mills 1956).

Efterhånden blev Mills mere og mere interesseret i at analysere magtens former og grundlag, og samtidig blev han mere og mere kritisk over for magtforholdene i USA. I bogen om magteliten pegede han på nogle tendenser, som også nævnes i den her optrykte artikel om "den fjerde epoke": Forandringen fra et liberalt præget offentlighedssamfund til et massesamfund, og sammenfletningen af magtfulde grupper inden for erhvervslivet, statsadministrationen og militæret. Den sidstnævnte udvikling førte også til, at politikken og medierne blev præget af en "militær metafysik", der vurderede alle forhold i samfundet ud fra deres betydning for magtpositionen over for potentielle militære fjender (d.v.s. Sovjetunionen). Det er en situation, som indebærer reel risiko for krig, og i en debatbog om "årsagerne til tredje verdenskrig", der udkom i 1958, udbyggede Mills sin kritik af det militær-industrielle kompleks, understregede behovet for nedrustning og fremsatte en række konkrete nedrustningsforslag. Mills' kritik rettede sig ikke kun mod USA, men også mod den anden lejr i den kolde krig. Ved sin død i 1962 arbejdede han på en bog om Sovjetunionen, hvor han bl.a. ville beskrive magteltens karakter og rolle i Sovjet-samfundet.

Et positivt alternativ til den kolde krigs systemkonkurrence og militære metafysik fandt Mills i revolutionen på Cuba. Allerede i 1960, året efter Batista-styrets fald, udsendte han en bog om det nye Cuba, baseret på samtaler med Castro, Che Guevara og en række andre fremtrædende

personer. Bogen var mere en journalistisk reportage end en sociologisk analyse; og den var præget af, at Mills identificerede sig med interviewpersonernes udsagn. Irvin Louis Horowitz siger ligefrem, at "Det der for Mills begyndte som en serie interviews med Cubanske ledere endte som en internalisering af den Cubanske revolution" (Horowitz 1983, s 294).

Den politiske og sociale udvikling i USA betød efter Mills' opfattelse, at der var stærkt behov for en samfundsvidenskab, som kunne vise hvad der skete og bidrage til at genoplive en offentlig politisk debat. De fremherskende sociologiske retninger levede efter Mills' mening ikke op til dette ideal, og i bogen om "den sociologiske forestillingsevne" (Mills 1959) kritiserede han både den "abstrakte empiricisme" (herunder Lazarsfeld) og de "storslåede teorier" (især Parsons). Kritikken var skarpt formuleret; f.eks. citerede Mills lange passager af Parsons for derefter at oversætte dem til dagligsprog og påpege, at indholdet ofte var banalt. Som alternativ pegede han på en historisk funderet sociologi, som kunne udvikle den sociologiske forestillingsevne ved at fremdrage sammenhænge mellem den overordnede samfundsudvikling og det enkelte menneskes erfaring.

Omkring 1960 fremstod Mills således på mange måder som en outsider inden for sociologien. Da Lipset og Smelser i 1961 skrev en oversigt over aktuelle tendenser i amerikansk sociologi til publicering i et engelsk tidsskrift, omtalte de Mills på følgende måde: "I en artikel om hovedtendenser i amerikansk sociologi beregnet til publicering i England er det tydeligvis nødvendigt at omtale C. Wright Mills, for han er tilsyneladende blevet en intellektuel helt for den yngre del af engelske politiske kredse. Det må imidlertid siges, at han har ringe betydning for nutidig amerikansk sociologi, selv om hans bøger er besværlige uden for feltet, og berømmes af bestemte politiske kredse" (citeret efter Eldridge 1983, s 110). Denne vurdering var nok smålig, men den afspejlede samtidig, at Mills mere og mere indtog rollen som den engagerede intellektuelle, der satte på at markere sig kritisk i den offentlige debat, snarere end på at tilvejebringe det analytiske grundlag for sine vurderinger. Horowitz mener, at den succes, Mills havde fra og med udsendelsen af bogen om magtellen, efterhånden førte til en vis selv-overvurdering: "Bogen *"The Power Elite"* havde skaffet Mills invitationer til foredragsturneer over

hele verden. Disse år var fyldt med konferencer i Skandinavien, i England, i Østeuropa, og især i Latinamerika. Det intellektuelle lærred havde udvidet sig, men Mills forståelse af verden havde også udvidet sig. Mekka var flyttet hinsides New Yorks horisonter. Men sammen med de objektive forandringer fulgte subjektive omorienteringer: Mills identificerede sig mere og mere med verdenshistorien, og opfattede sig selv som en væsentlig aktør på den store scene (...). Begivenheder blev ikke længere behandlet som objektive begivenheder, ikke længere som fremmedgjorte buitsejeres tragedier eller magtfulde mænds triumfer. Enhver begivenhed blev subjektiv, d.v.s. den blev en triumf for dynamiske revolutionære, der overvandt alle odds (...). I denne særlige sammenhæng blev Mills' tilhørsforhold til den sociologiske profession mere eller mindre opløst, og der indtrådte en vis kølighed mellem ham og tidligere bekendte og kolleger inden for andre discipliner" (Horowitz 1983, s 283-84).

Men selv i de mere journalistiske og debatterende arbejder fastholdt Mills det sociologiske perspektiv og en sociologisk skolet dømmekraft i mange passager. Og i sine sidste år arbejdede han på bøger, som på den ene side skulle videreføre den skarpe samtidskritik, men på den anden side skulle underbygge den sociologisk. Ved sin død i 1962 efterlod han noter og skitser til tre værker (jfr omtalen af dette materiale hos Horowitz 1983, s 305 ff.). Et af dem var den ovenfor nævnte bog om Sovjetunionen. Et langt mere ambitiøst projekt var en komparativ sociologi, planlagt til adskillige bind. Her var det Mills' hensigt at karakterisere de sociale strukturer og de historiske udviklingsforløb i over hundrede lande, ud fra tværgående analyserammer. Formålet var at nå ud over de ideologisk prægede opfattelser af forskellige landes særpræg, som prægede den offentlige og politiske debat. Ambitionen var altså at aflægge sociologiens amerikanske eller vestlige briller, at opbygge en "verdenssociologi". Og denne sociologi skulle også en videnssociologisk dimension, idet den skulle kunne indfange de særlige ideer og forståelsesformer i forskellige lande og forskellige epoker.

Projektet om en verdenssociologi er fascinerende og fortsat aktuelt; men det var så empirisk omfattende og teoretisk ambitiøst, at det er svært at se, hvordan Mills skulle have kunnet gennemføre det, selv hvis han

havde levet mange år længere. Det tredje planlagte værk var mere overskueligt. Det skulle være en bog om den nye venstrefløj. Hermed sigtede Mills ikke til en politisk kraft og position, som fandtes på det tidspunkt; men til en venstrefløj som han mente kunne og burde opstå som alternativ til på den ene side liberalismen, på den anden side sovjetmarxismen. Denne bog var tænkt som en bred analyse af samtidige ideologiske og politiske strømninger, deres historiske rødder og deres indre modsætninger. Et vigtigt tema var, hvordan landene og frihedsbevægelserne i den tredje verden kunne orientere sig i dette ideologiske felt.

Også bogen om den nye venstrefløj forblev uafsluttet, og kun enkelte uddrag er senere blevet offentliggjort. Bogens temaer og perspektiver ligger imidlertid tæt op af de dansksprogede artikler, som optrykkes her. Artiklerne giver således et godt indtryk af C. Wright Mills sociologiske tænkning i sidste del af hans karriere. Og af, hvordan han selv søgte at indløse det krav om engagement og stillingtagen, som han stillede til sociologien.

Litteratur

Torben Agersnap: "Sociologi i Danmark før 1950", in Hansson & Nielsen: *Dansk sociologis historie*. Forlaget Sociologi, København.

Bjarne Andersson & Andrzej Dabrowski (1996): "Sociologiens akademiske, administrative og kommercielle felter 1950-19702, in Hansson & Nielsen: *Dansk sociologis historie*. Forlaget Sociologi, København.

Jesper Due & Jørgen Steen Madsen (1983): *Slip Sociologien løs*. Hans Reitzel, København.

John Eldridge (1983): *C. Wright Mills*. Tavistock, England.

Irvin Louis Horowitz (1983): *C. Wright Mills. An American Utopian*. The Free Press, New York.

C. Wright Mills (1956): *The Power Elite*. Oxford University Press, New York.

C. Wright Mills (1959): *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, New York.

C. Wright Mills (1968): *De nye middelklasser*. Fremad, København (opr. 1951).

Oskar Negt (1977): *Sociologisk fantasi og eksemplarisk indlæring*. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde (opr. 1968).

NATIONAL MAGT OG KULTUREL PRESTIGE

C. Wright Mills

1. AMERIKA OG KAMPEN OM DEN EUROPÆISKE KULTUR

I 1920'erne rejste mange unge intellektuelle og kunstnerisk begavede amerikanere til Europa for at lære at male og skrive og, som de selv ofte sagde, "for at lære at leve". Deres opfattelse af Amerika var ikke blid! Amerika var en nation af babbitt'er, en småborgerlig verden, befolket af sjælløse pengepugere. Deres opfattelse af Europa - en opfattelse, som for manges vedkommende blev bekræftet ved lange ophold i Paris - var smigrende: Europa betød en livsform, der var fortræffeligt egnet for kulturel skabende indsats på højeste plan.

Disse intellektuelle blev som kulturbærere i landflygtighed ganske overset af de amerikanske magthavere - politikere, firma-administratorer, generalerne. Deres holdning til Amerika og deres liv i Europa påvirkede heller ikke de fremherskende europæiske forestillinger om Amerika i nogen vid udstrækning. For disse forestillinger var ikke af kulturel og litterær art, de var af økonomisk og social art. Amerika havde stadig en magisk tiltrækningskraft, som ingen anden nation syntes at eje. Det blev stadig betragtet som en havn for de undertykte, landet med de ubegrænsede muligheder, landet med den bevægelige vestgrænse, hvor god jord kunne fås gratis eller billigt. Amerika i 20'erne havde kort sagt den tiltrækning, som lå i alt, hvad emigranterne forstod ved Den Nye Verden. En lille gruppe intellektuelle i Europa eller Amerika kunne ikke ændre det billede.

Nazi-Tysklands og Fascist-Italiens opståen kunne heller ikke rejse nogen spørgsmål om Amerikas kulturelle prestige, for den magt, disse nationer havde, beroede overhovedet ikke på intellektuelle eller kunstneriske værdier. Den manglende kultur-glorie om Amerikas pande blev følgelig ikke dengang opfattet som nogen politisk forpligtelse. Sovjet-Ruslands opståen var derimod en helt anden sag.

På knap 25 år havde Rusland indtaget en plads blandt de nationer, der kan true hinanden voldsomt nok og effektivt nok til at kunne betragtes som "stormagter". Denne magt opnåede Rusland ved hjælp af et kulturelt og ideologisk apparat, der i tidligere perioder tiltrak mange intellektuelle fra alle nationer. USA var ikke længere det nyeste i verden og ikke længere den eneste mulige, for ikke at sige uundgåelige, model for fremtiden.

Spørgsmålet om Amerikas kulturelle prestige er dog ikke opstået alene som reaktion på Sovjetunionens udfordring til verden. Visse ændringer i selve USA såvel som landets ændrede stilling blandt verdens nationer har været medvirkende til problemets opståen. Det 19. Århundredes Amerika udøvede sin magiske tiltrækning på en vældig strøm af emigranter, en strøm, der efter første verdenskrig reduceredes til en lillebitte bæk. Tiltrækningen var baseret på økonomiske muligheder, som svandt bort under 30ernes lidet magiske depression. Mange andre faktorer indgår i opløsningen af de gamle europæiske forestillinger om USA, men den vigtigste faktor er måske simpelt hen den vældige materielle magt, Amerika har fået i nutidens verden.

Al magt søger at iklæde sig prestige og således omgive sig med autoritetens glans. Nationale magter har altid søgt denne prestige og autoritet på det kulturelle område såvel som på andre områder. Men indtil den tidsalder, der begyndte med den anden verdenskrig, var amerikanske politikere i den heldige situation ikke at behøve at kære sig om sådanne sager. Deres magt i det verdenspolitiske spil var begrænset, og selve Amerikas geografiske og historiske isolation fra Europa skabte et fond af velvilje over for den nye verden.

Det er ikke længere tilfældet. Efterhånden som USA har vundet magt og udøvet magt, er det i stigende grad blevet skive for hård kritik. Det er den pris, enhver nation må betale for magt. Fra et europæisk synspunkt er det ganske forståeligt, at denne kritik hyppigst fremsættes i kulturel sammenhæng.

Når vi i dag undersøger de mange europæiske bøger og artikler og samtaler af anti-amerikansk tilsnit, tror jeg, vi vil opdage, at de fleste af

dem kan reduceres til en fundamental anklage. Den anklage går i korthed ud på, at Amerika utvivlsomt har udviklet sin materielle magt betydeligt, militært, økonomisk og politisk, men at det hverken hjemme eller ude har kulturel prestige. Denne anklage er et led i den tresidede konkurrence, Amerika befinder sig i med Europa og Rusland som medbejlerne. Den europæiske kulturs kulturtraditioner og intellektuelle prestige er nu genstand for national konkurrence på samme måde som olie eller jernmalm. Hver af magtblokkene prøver at sætte sig på og forsvare den vestlige kultur arv for at udnytte den til egen fordel. I denne konkurrence står mere på spil end vold og effektivitet. Det, der står på spil, er alt, hvad den vestlige kultur har betydet. Det, der står på spil, er den mennesketype, der vil komme til at dominere i fremtidens europæiske samfund.

Hvad har Sovjetunionens fordele og angrebepunkter været i denne kulturelle kamp?

Måske den største fordel har været myten om den russiske revolution. Først i 20'erne var der i Sovjetunionen en gunstig atmosfære for eksperimenter, særlig inden for den unge filmkunst skabtes der værker, der spredtes i udlandet - og måske allerede dengang var mere udbredte ude end hjemme. Men det var ikke så meget selve kulturarbejdet, det kom an på! Den kommunistiske revolution som sådan indebar en forjættelse om en ny begyndelse - en forjættelse, der endnu i dag får visse franske intellektuelle til at afslutte deres omtale af dette eller hint program med et: "Det er kort sagt, hvad den russiske revolution lovede menneskeheden".

Men så stor virkningen af denne revolutionsmyte end har været blandt nogle europæere, har den dog ikke været sovjetiskernes største triumf i den kulturelle konkurrence om Europa. Den største triumf har været den kendsgerning, at Amerikas og Vesteuropas intellektuelle og politikere har tilladt, ja endog opfordret Sovjetlederne til at tage monopol på marxismen som kulturtradition og identificere den helt med den vulgariserede lære, den er blevet i Sovjetunionen. På dette område har vestens intellektuelle, særlig amerikanerne, uden mindste vrøvl overladt sovjetlederne en af de store stemmer i europæisk kulturliv, en tænkemå-

de med stor prestige og kulturel magt: den klassiske marxismes sociologiske og kulturelle organ.

Sovjetlederne har hurtigt sat deres kulturelle fordele over styr. Jeg ser ikke, hvordan man med nogen ret kan holde fast ved den tro, at de repræsenterer noget nyt for Europa, at de holder demokratiet og socialismens traditioner i ære, eller at de repræsenterer noget frit og skabende i det moderne menneskes liv. Betydningen af den ungarske opstand var klar, længe før opstanden indtraf. Det ene vigtige i denne forbindelse er efter min mening, at sovjetledernes fordele i den kulturelle kamp i Europa og Asien mere skyldtes Vestens mangler end Sovjets fortrin.

Selv de voldsomste anti-amerikanske elementer i Europa erkender undertiden det paradoksale forhold, at Amerika i én henseende - den teknologiske - er en storslået opfyldelse af den russiske drøm. I kulturkampen er denne teknologiske livsform utvivlsomt Amerikas største fordel. Men den er også til tider et angrebepunkt. Amerikas teknologiske livsform er en fordel, fordi europæere såvel som alle andre ønsker de behageligheder og konsumerings-standarder, der følger med et liv i velstand, omgivet af tekniske hjælpemidler. Det er et angrebepunkt, for det første fordi denne teknologiske livsform, som den er udviklet i USA, sættes i forbindelse med en vis sjælsløshed, som *Ortega y Gasset* kaldte det rent tekniske menneskes sjælsløshed, og for det andet fordi russerne i deres propaganda lover de samme fordele ved teknisk udvikling, men uden den udbytning og sjælsløshed, som nogle europæere sætter i forbindelse med den amerikanske udgave af det teknik-fyldte, overbeskyttede liv. Desuden er det en simpel verdenshistorisk kendsgerning, som asiatiske intellektuelle udmærket kender, at Rusland er blevet industrialiseret uden hjælp af en kapitalistklasse, der i Asien og Afrika altid er blevet opfattet som koloni-udbytterklassen. I Europa er denne klasse blevet opfattet som bedsteborgerlig, og den har således været i stadig spændt modsætning til kulturtraditioner og følelser hos dem, der har skabt og videreført det gamle Europas kulturarv.

De sider af amerikansk kultur, der lettest er blevet udbredt ude i verden, er de samme, der lettest er blevet udbredt hjemme i USA. De udgør kort

sagt amerikansk massekultur. Amerika kan kulturelt set med mindre re angribes for mangel på udmærkede kulturprodukter end for dens massekulturs overvældende magt. Kultiverede europæere såvel som kultiverede amerikanere gør modstand mod denne påtrængende stereotyp-kultur, fordi den ikke skaber nogen katharsis, som sand kunst gør det, og ikke nærer det bedste i mennesket. Massekulturen er døgnbestemt og blinder sjælen. I sidste instans har den ingen af de tilsyneladende udtømmelige betydninger og værdier, der åbenbarer sig for den, der lever længe nok blandt ægte kulturprodukter og lever sig dybt nok ind i dem til at værdsætte og forstå, hvad de virkelig betyder et kultur menneskes liv. Netop de europæere, som kultiverede Amerika mere føler trang til at lytte til, mener ofte, at den amerikanske massekultur nu er ved at oversvømme Europa og ødelægge de kulturtraditioner de særligt finder værd at bevare.

Men hvad nu med Europas kulturtraditioner? Hvordan er deres stilling i nutidens Europa, der er under pres fra Øst og Vest, efter alt, hvad de er sket i de sidste 30 krisear?

Vi må huske, at disse kulturtraditioner stort set er førkapitalistiske a oprindelse. Deres bærere har gennemgående været kritisk indstillet ove for kapitalismens materialisme og kulturfjendtlighed. Europæisk nationer har i fortiden, væsentligt ved mæceners hjælp, holdt kunstneri ske og intellektuelle elitegrupper i live, og lederne og borgerne i nutiden Europa kan nu udnytte disse gruppers indsats på nationalistisk måde. Englænderen nærer sin nationalstolthed ved *Shakespeares* ry, italieneren ved renæssancens storhed, tyskeren ved *Bachs*, *Beethovens* og *Brahms* usædvanlige geni. Har nogen andre noget, der tåler sammenligning me alt dette?

Alligevel må jeg spørge: Besidder Europa alt dette som en levende arv Og hvad betyder det "at besidde" en sådan arv?

Europæiske kulturelitter har frembragt størstedelen af den vestlige kultur værdier og kulturprodukter. Selv de, der har deres oprindelse i oldtiden regnes med rette for europæiske.

Men frembringer Europa nu sådanne værdier?

Europæiske tænkere og kunstnere har så at sige været hævet over de økonomiske systemer, der herskede i deres respektive nationer. De har stort set befundet sig i et spændingsforhold til alt, hvad den borgerlige livsform stod for. De har, som *William Phillips* udtrykte det, været i "en art konstant oprør mod nyttemoralens og konformitetens regime".

Men er de da i nutidens Europa stadig i et sådant spændingsforhold? Repræsenterer de i dag et sådant kulturoprør?

Amerika har ikke haft og har ikke den prestige, der følger med en sådan lang kæde af kulturindsatser. Det har Sovjetunionen heller ikke. Men besidder Europa i dag denne arv? Jeg må igen spørge: Hvad betyder det "at besidde" for åndsarbejderen og kunstneren overalt på jorden.

Disse spørgsmål er ikke retoriske. Jeg er slet ikke sikker på svarene. Jeg stiller spørgsmålene her til eftertanke, fordi de i høj grad er en del af vor tids kulturelle og åndelige krise.

2. AMERIKANISMEN OG DE INTELLEKTUELLES ANSVAR

Mit eget syn på nationernes kulturelle prestige er, at der simpelt hen er tale om et forsøg fra alle sider, derunder også fra Europas, på at udnytte en i alt væsentlig international proces til fordel for nationale interesser. De kulturelle og videnskabelige frembringelser, der kun skyldes en enkelt nations traditioner, kan hurtigt overses, og i følge selve definitionen er ingen af dem del af det moderne menneskes storslåede tradition, for det bliver kun de kulturfrembringelser, som kan tale til mennesker, der ikke anerkender nationale grænser som væsentlige.

"Vestens kulturarv" er fornuftens store tale og følsomhedens mangesidede dialog - alt det, der begyndte i Athen og Jerusalem for ca. 2000 år siden, og som vil fortsætte, hvor som helst mennesker lever frit. Der er en vigtig ting ved denne arv, som skulle være ret indlysende: Ingen ejer

den som medlem af nogen bestemt nation eller stamme eller klan. Man kan ikke overtage den. Man må vinde den for bare at nyde den. Og for at kunne besidde den, må man *bruge* den til kulturel nyskabelse. Man kan kun besidde den som et individ, der har gjort brug af sin frihed. Ingen englænder er mere kultiveret end nogen ægypter, alene fordi Shakespeare fødtes i England. Ingen dansker er mere kultiveret end nogen amerikaner, alene fordi Kierkegaard var dansk. Ingen amerikaner er mere kultiveret end nogen mexikaner, alene på grund af Melville.

Kultur er ikke afhængig af nationalitet. Den afhænger af individet, og af hvad det gør med sin ånd, sine følelser, selve sit liv.

Ægte kultur- og åndsliv har altid været en international proces, men nu om stunder er det umiddelbart indlysende, at dette er tilfældet. I et område, som strækker sig fra Stockholm til Buenos Aires, fra Athen til San Francisco, hersker i stigende grad ensartede kulturelle strømninger og intellektuelle moder. Det, der så at sige er sket bag om ryggen på os, er en kultursammensmeltning på så godt som alle planer inden for Europa og mellem Europa og Amerika. Denne sammensmeltning er foregået i en målestok, der svarer til den hellenistiske verdens kultur, men i vor tid har kulturen ikke noget enkelt centrum i lighed med datidens Rom. Centrene varierer efter de forskellige kulturområder, og det er vort privilegium at kunne deltage i kulturprocessen på alment vestligt grundlag, hvis vi vil og er i stand til det. Kun de, der ikke i sandhed deler denne arv som individer, kun de, der ikke er i stand til at være med i den vestlige verdens kulturudveksling, prøver at stjæle kulturens prestige ved at tale om kultur som provinstantielle nationaliteter.

Jeg ser derfor ikke megen mening i, at europæiske intellektuelle spiller energi på at skabe anti-amerikanske myter, eller at amerikanske intellektuelle spiller tid på at udbygge kulturelle forsvarslinier for deres land. Endnu mindre mening er der i, at nogen intellektuel noget sted i verden skal optræde underdanigt vigende eller chauvinistisk pralende eller ængstligt eftergivende over for status quo i den nation, han lever i. I vor tid, har apati og opgivelse er de stemninger, der lettest anslås, går man ofte ud fra, at kunstnere og intellektuelle skal, eller i hvert fald bør, finde et nationalt grundlag for fornyelse, erkendelse og styrke. Men

essensen af åndslivet i dag er for mig at se selve evnen til at finde styrkekilden i sig selv om individ og i små selvvalgte vennekredse og frem for alt i hele den vestlige kulturs bedste intellektuelle og humanistiske traditioner. Disse traditioner tilhører efter min mening ikke generaler og politikere og propagandamagere eller landenes officielle repræsentanter. De tilhører den del af menneskeheden, der i liv og tanke er i stand til at gøre sig fortjent til dem.

Her må jeg dog påpege, at den "antikonformistiske" tradition, hvorpå intellektuelt arbejde er baseret, synes at være hendeende blandt åndsarbejdere både i Amerika og Vesteuropa. I Amerika har den socialistiske tradition, der længe repræsenterede den humanistiske samvittighed i Europas sociale og politiske liv, således aldrig virkelig eksisteret, og den er afgjort ikke fremherskende i dag. Over hele Vest- og Nordeuropa er traditionerne for åndsmenneskers oprør, for kulturkamp, blevet udvandet og stivnet i farisæisk materiel velstand eller farisæisk håb om velstand og tjener nu velfærdsstatens status quo, kedsommelighedens smilende overflade. I vor tid er svigten af åndsarbejdernes mod, sammenbrud af politisk oprør, baises i kulturelle nyskabelser og i krav til fantasien på ingen måde begrænset til Amerika. Også det er et internationalt fænomen.

Det er meget let at overdrive Amerikas indflydelse på Europa. Der er naturligvis en utvivlsom indflydelse, der somme tider er at ligne ved virkelig dybtgående kulturudbredelse. Men jeg tror, det er endnu vigtigere, at der i Europa er tendenser, der går parallelt med tendenser i Amerika, men som er helt autonome for Europa og blot falder samme med tendenser i Amerika, hvor de tit er mere fremskredne.

Hvad er amerikanisme overhovedet for noget? Det er der ingen, der ved, fordi USA er et meget stort land og ikke noget let definerbart område. Men ud fra ét synspunkt er amerikanisme noget, der ikke nødvendigvis stammer fra Amerika, men som opstår hvor som helst den økonomiske levestandard bliver høj nok.

Ud fra dette synspunkt er amerikanisme simpelt hen en livsform, der ikke blot påvirkes af, men helt beherskes af en høj levestandard. Og

efterhånden som folk i Sverige, Tyskland eller Danmark rykker op i middelklassen - blandt dem, der enten har bil eller håb om at få en bil - kommer de efter min mening i forbløffende grad til at ligne amerikanere i lignende omstændigheder. Det gælder ikke blot deres ydre adfærd, men så vidt jeg kan se også deres forventninger og kulturstandarder. En helt del "anti-amerikanisme" består derfor i brugen af Amerika som symbol for de mest småborgerlige træk ved den velstående mellemstandslivsform i et hvilket som helst kapitalistisk samfund.

Intellektuelle af alle vestlige nationer deltager nu i et gammelt arbejde, der er blevet tvingende nødvendigt i vor tid: definering af menneskers kår og af mennesket som skabt og skaber af den urolige periode, der begyndte efter første verdenskrig, og som har tiltaget så stærkt i voldsomhed og ført til så meget vold, selvopgivelse og politisk dumhed i selve dette årti. Hvadenten man skriver romaner i Danmark eller kritik i Frankrig, maler billeder i Tyskland eller komponerer musik i England, må man som intellektuel stå over for samme store spørgsmål: Hvad for en skabning er mennesket under vor tids særlige forhold? Hvad er hans personlige livserfarings væsen og indhold? Hvad kunne det være i bedste fald? Den østrigske journalist som den norske kunstner, den italienske sociolog som den belgiske humanist - alle har de den opgave at arbejde med på og videreføre den vestlige kulturs lange tale, der i dag både i Europa og Amerika tit mere lyder som en hvisken end som artikulerede ord.

Den intellektuelles politiske holdning er slet ikke blot et spørgsmål om, hvad stilling han tager til dette eller hint offentlige spørgsmål - eller om han overhovedet tager nogen stilling offentligt. Det er snarere det langt alvorligere spørgsmål om, hvordan han definerer selve samfundet og selve tidspræget i den epoke, han lever i. Skribenten må som skribent spille en politisk rolle, hvadenten han vil det eller ej. Det ene vigtige spørgsmål er, hvorvidt han er sig bevidst som individ og dermed har mulighed for at være politisk selvstændig.

De udtryksformer, den intellektuelle arbejder med, er de vigtigste midler til selverkendelse og samfundserkendelse for alle mennesker. Kun en meget lille del af det, folk alle vegne tror de ved, er førstehåndserfaring.

De fleste af deres forestillinger får de gennem forskellige kommunikationsmidler - og det i en sådan grad, at de tit ikke rigtig kan tro, hvad de selv ser, før de har læst om det i avisen eller hørt det i radioen. Massedokumentationsmidlerne ikke blot giver oplysninger, de leder selve erfaringens forløb for mange. Sandsynlighedsstandarder, virkelighedsstandarder opstilles af disse meddelelsesformer, snarere end af den enkeltes fragmentariske oplevelse. Og selv hvor individet har en direkte, reel erfaring om begivenhederne, er erfaringen hverken direkte eller første hånds: den er i forvejen organiseret i stereotyper.

Der skal lang og dygtig træning til for at udrydde sådanne stereotyper, så individet kan se virkeligheden med friske øjne. Men det er den intellektuelles opgave at nå dertil og videre. Det er vor opgave at definere virkeligheden, offentligt, med alle dens facetter, først for os selv, siden for det publikum, vi kan skaffe os.

Derfor må vores politik i første instans ganske enkelt være sandhedens politik.

Det er en yderst vanskelig opgave for alle intellektuelle netop nu, og det er et frygteligt ansvar. Når vi først har besluttet, at vi ikke vil godtage nogen officiel eller national definition af virkeligheden, bare fordi den er officiel eller national, må vi derefter selv definere virkeligheden. For at gøre det må vi sætte os op mod den vældige mængde massefordelt humbug, der nu er standardkost for så mange massemeddelelsesmidler, det standardiserede vås, der publiceres af alle regeringer, jeg har hørt om. Den personlige kulturs friske opfattelse må nu omfatte evnen til at demaskere og ødelægge de klicheer og stereotyper, hvormed de moderne massemeddelelsesformer oversvømmer os og søger at frarøve os al selvstændighed, ja endog selvstændig sansning. Disse distraherings- og affledningsmetoder, formidlet af film, pressen, radioen, er i dag overalt i stigende grad knyttet til kravene om national magt. Derfor kan et tænkende menneske ikke på ansvarlig vis klare sit liv og sin erfaring uden at klargøre sig sit forhold til sandhedens værdi i den politiske kamp og til behovet for klar defineret af samfundsvirkelighed og personlig virkelighed.

I den verden, vi lever i, med dens overvældende mængder af officielle fortolkninger og forklaringer, dens vældige masser af virkningsfulde myter, kan de fleste mennesker ikke hæve sig over hverdagens virkelighedsbillede. I selvforsvar bliver de blaserede og selvglade - og således bliver de blot privatpersoner, der kan tilpasses alle systemer. Men den intellektuelle, sandhedsarbejderen, er i følge selve definitionen et menneske, der er nået til en grad af selv erkendelse, der tillader ham, ja tvinger ham til at udtænke og efterprøve sine egne definitioner på menneskelig virkelighed. Derfor må den intellektuelle være et politisk menneske. Og derfor kan han ikke propagandere for nogen nationalisme.

DEN FJERDE EPOKE

C. Wright Mills

Nu om stunder søger menneskene overalt viden om, hvor de står, hvorhen de styrer, og hvad de kan gøre - hvis det ellers er muligt at gøre noget - ved nutiden som historie og fremtiden som ansvar. Sådanne spørgsmål kan ikke besvares én gang for alle. Hver epoke giver sine egne svar. Men for os, nu, er der den vanskelighed, at vi er ved at afslutte en epoke og selv må finde svarene.

Vi står ved afslutningen af det der hedder den nyere tid. Ligesom oldtiden blev efterfulgt af flere århundreder med orientalsk overherredømme, som af vesterlændinge provinsielt kaldes den mørke middelalder, er den moderne tid ved at blive efterfulgt af en post-moderne periode. Vi kan måske kalde den: den fjerde epoke.

Afslutningen af en epoke og begyndelsen af en anden er ganske vist et spørgsmål om definition. Men definitioner er historisk specifikke, som alt hvad der angår samfundet. Og vore grundlæggende definitioner af samfund og individ er ved at blive indhentet af nye realiteter. Jeg mener ikke bare, at mennesker aldrig før i løbet af en enkelt generation er blevet i den grad udsat for så voldsomme omvæltninger i så hastigt tempo. Jeg mener ikke bare, at vi synes vi befinder os i en overgangstid mellem to epoker og prøver at skelne konturerne af den nye epoke, som vi mener vi er ved at komme ind i. Jeg mener, at når vi prøver at orientere os, finder vi, at alt for mange af vore gamle forventninger og forestillinger er historisk bundne, at alt for mange af vore standard-kategorier for tænkning og følelse ligeså ofte vildleder som vejleder os, at alt for mange af vore forklaringer stammer fra den store historiske overgang fra middelalderen til den nyere tid, og at de bliver klodsede, irrelevante, uoverbevisende, når de generaliseres til brug i samtiden. Jeg mener også, at vore vigtigste åndelige retninger - liberalismen og socialismen - praktisk talt er brudt sammen som adækvate forklaringer på verden og os selv.

Disse to ideologier stammer fra oplysningen, og de har mange forudsætninger og to hovedværdier fælles: I begge går man ud fra, at frihed og fornuft falder sammen. Øget rationalitet menes at være den væsentligste betingelse for øget frihed. De tænkere der har bidraget mest til dannelsen af vore tænkemåder har arbejdet ud fra denne forudsætning. De to værdier ligger bag hver nuance i Freuds værk: For at blive frit må individet blive mere rationelt bevidst, og terapien er en hjælp til at lade fornuften arbejde friere i individets liv. De samme værdier støtter hovedlinjen i marxismen: Menneskene må, midt i det irrationelle produktionsanarki, blive sig deres stilling rationelt bevidst, blive "klassebevidste" - en vending så rationalistisk som nogen hos Bentham.

Men jeg tror vor tids større udviklingsforløb hverken kan forstås rigtigt ud fra den liberale eller ud fra den marxistiske fortolkning af politik og kultur. Disse fortolkninger opstod som retningslinier til betragtninger over samfund, som ikke længere eksisterer. John Stuart Mill undersøgte aldrig den politiske økonomi, der nu er ved at opstå i den kapitalistiske verden. Karl Marx analyserede aldrig det samfund, der nu er ved at opstå i den kommunistiske blok. Og ingen af dem tænkte over de såkaldt underudviklede lande, hvor syv af hver ti mennesker i dag prøver at eksistere. Vi står overfor nye samfundsstrukturer, der ikke lader sig analysere i de nedarvede liberale og kommunistiske vendinger.

Liberalismen har beskæftiget sig med frihed og fornuft som de vigtigste ting for individet, marxismen med menneskets rolle i den politiske historieskabelse. Den modeme tids liberale og venstreorienterede i almindelighed har været folk, der troede på rationel historieskabelse og på det frie individs selvstændige biografi. Men det der er sket i verden gør det klart, hvorfor friheds- og fornuftsideerne nu så tit synes tvivlsomme, både i de nye kapitalistiske og de nye kommunistiske samfund, hvorfor marxismen er blevet et trist retorisk forsvar for bureaukratisk misbrug, og liberalismen en ligegyldig og irrelevant måde at tilsløre samfundsrealiteter.

Den fjerde epokes ideologiske kendetegn, der adskiller den fra den moderne tid, er netop at friheds- og fornuftsideerne er blevet tvivlsomme, og at øget rationalitet ikke nødvendigvis skaber øget frihed.

Tendenserne bag dette er velkendte. De store rationelle organisationer - bureaukratier - er vokset, men individets fornuft er stort set ikke øget. I deres begrænsede hverdagsmilieuer er almindelige mennesker ofte ude af stand til at ræsonnere om de store strukturer, hvoraf deres miljø er underordnede dele. De udfører derfor tit tilsyneladende rationelle handlinger uden nogen anelse om hvilke formål de tjener, og det mærkes stigende mistanke om, at folkene i toppen, ligesom Tolstoys generaler, kun lader som de ved besked. At videnskabens teknik og metode har fået en central plads i samfundet betyder ikke, at mennesker lever fornuftsbestemt og uden myter, bedrag og overtro. Videnskaben er ikke noget teknologisk genkomstevangelium. Almindelig oplysning kan meget vel føre til teknologisk idioti og nationalistisk provinsialitet, snarere end til oplyst selvstændig intelligens. Massefordeling af den historiske kultur behøver ikke hæve den kulturelle følsomheds niveau, den vil snarere slide den op, banalisere den og udkonkurrere den skabende formyelse. Højtudviklet rationelt bureaukrati og teknologi betyder ikke højtudviklet individuel eller samfundsmæssig intelligens. Man kan ikke slutte fra det første til det andet. For social, teknologisk og bureaukratisk rationalitet er ikke bare en sum af individernes evne og vilje til at bruge fornuften. Ja, selve chancen for at opnå den evne og vilje synes ofte forringet derved. Rationelt organiserede samfundsforanstaltninger er ikke nødvendigvis et middel til øget frihed, for individ eller samfund. De er tværtimod ofte midler til at ekspropriere selve chancen for at tænke og evnen til at handle som frit menneske.

Den fjerde epokes grusomheder udøves af mennesker som "funktioner", af et rationelt socialt maskineri, mennesker besat af et abstrakt synspunkt, der skjuler både deres ofres og deres egen menneskelighed for dem. Vor tids moralske ufølsomhed blev sat i dramatisk relief af nazisterne, men viste bombningen af Hiroshimas og Nagasakis befolkning ikke samme mangel på human moral? Og var det ikke samme moralske ufølsomhed, der var fremherskende blandt krigspiloterne i Korea, når de hældte brændende benzin over børn, kvinder og mænd? Auswitz og Hiroshima - er de ikke i lige høj grad udslag af den fjerde epokes højst rationelle moralske ufølsomhed? Og er det ikke netop denne mangel på moralsk følsomhed, der er hævet til et højere og teknisk mere fuldkomment plan hos de energiske generaler og blide videnskabsmænd,

der nu rationelt - og absurd - planlægger våben og strategi for den tredje verdenskrig? Disse handlinger er ikke nødvendigvis sadistiske. De er forretningsmæssige. De er slet ikke følelsesbetonede. De er effektive, rationelle, teknisk renfærdige. De er umenneskelige, fordi de er upersonlige.

Og de er vel en af hovedgrundene til, at forestillingen om mennesket som et frit individ alle vegne ganske stille og støt erstattes af ideen om mennesket som veloplagt robot i et massesamfund, at forestillingen om mennesket som historieskabende i vor bevidsthed erstattes med ideer om skæbnebestemthed, hvorefter tanken om menneskeligt ansvar kun bliver tragisk, og menneskene selv lever i organiseret uansvarlighed, i taknemlig tro på, at de overvældes af blinde begivenheder, som de intet kan stille op imod.

II

Helt bortset fra spørgsmålet om ideologi og følsomhed er de kompromisløsninger og udbytningsskemaer, der skabte det nittende århundredes verdensbalance, nu brudt sammen. I det tyvende århundredes sjette årti er en ny verdensstruktur i sandhed ved at tone frem.

1. Siden anden verdenskrig er 700 millioner mennesker blevet politisk uafhængige efter at have været kolonibefolkning. For første gang i historien kæmper de underudviklede lande for at få plads i verdenshistorien, og overalt bliver man klar over det vældige umenneskelige svælg mellem de rige og de fattige nationer - et svælg der er ved at blive dybere.

2. I to samfund - USSR og Kina - er den fjerde epoke det væsentlige drama. Sovjetrevolutionens verdenshistoriske betydning er, at kapitalismens politiske økonomi for første gang blev afsløret som kun een af metoderne til industrialisering, og at der er demonstreret en anden metode til industrialisering af tilbagestående samfund. Det er desuden rimeligt at antage, at det russerne har udrettet på fyrrer år - trods den anden verdenskrigs ødelæggelser - vil kunne udrettes af kineserne på

femogtyve år, om det så skal koste endnu mere rent menneskeligt.

3. USAs overmagt har, sammen med USSR's, reduceret de spredte europæiske nationer til en underordnet stilling. I den anden verdenskrig led Europa nederlag som centrum for den moderne tid. Den fjerde epokes verden er delt. På hver side af grænsen har en supermagt centraliseret den politiske administration, den økonomiske produktion, det militære initiativ, kort sagt midlerne til historieskabelse. Hver af dem gør nu sin mest solide og koordinerede indsats i en højvidenskabelig forberedelse til tredje verdenskrig.

4. Samtidig er selve tanken om sejr i krig for første gang i historien blevet idiotisk. Samtidig med at krigens etos bliver altgennemtrængende, holder krigen op med at være "fortsættelse af politik med andre midler". Når krigen bliver total, bliver den absurd. Og dog falder i begge superstater praktisk taget al politik og handling ind under den tredje verdenskrigs perspektiv, begge steder er det officiel lære, at "vore formål" må retfærdiggøres, og "vor militærpolitik" accepteres som nødvendigt middel, begge steder - og jeg må understrege, særlig i USA - er elite og talsmænd besat af en militær metafysik, hvorefter al realitet defineres i militære vendinger, og dens afgørende træk anses for at være en tilstand af vold og en balance ved hjælp af angst.

5. Bag denne kamp ligger et verdensomspændende sammenstød mellem to slags politisk økonomi, og herunder er kapitalismen ved at tabe terræn. Nogle højerestående kapitalister i USA er ved at blive klare over dette, og de er meget bange. De frygter med god grund, at de vil ende som en isoleret andenrangs magt. De repræsenterer utopisk kapitalisme i en verden af mennesker, hvis erfaringer med kapitalismen mest har været af brutal art, og for hvem kapitalismen længe kun var en måde at holde folkene nede i fattigdom på. De taler om "demokrati" i en nation, hvor det snarere er en formsag end en virkelighed, og i en verden, hvor det store flertal aldrig har gennemlevet de borgerlige revolutioner, og hvor de værdier Renæssancen og Reformationen efterlod ikke har hæmmet den brutale industrialisering.

6. Amerikansk udenrigspolitik og mangel på udenrigspolitik er en fast

del af denne verdenssituation absorberet og er blandt de vigtigste af de vesterlandske samfunds mange forsyndelser. I de senere års kriser har jeg tit haft en mistanke om, at det væsentligt skyldes sovjetelitens beregning og tålmodighed, at vi ikke allerede har verdenskrig III. Hovedlinien i amerikansk politik er både selvglad og provokerende. Den dogmatiske kapitalisme og militærmetafysik hos de folk, der skaber USAs politik, er nu blandt de vigtigste årsager til, at vi driver imod den tredje verdenskrig.

III

Hvad slags samfund viser USA sig så at være midt i det tyvende århundrede? Det kan måske karakteriseres som prototypen på "Vesten". Vi kan kalde det "det overudviklede samfund".

Det underudviklede samfund har som bekendt sine livsproblemer rettet mod den økonomiske eksistens. Dets industriapparat kan ikke producere nok til opretholdelsen af, hvad der i Vesten er minimumslevestandard. Dets livsformer og magtsystem er domineret af kampen for at fremskaffe de vigtigste midler til industriproduktion.

I et passende udviklet samfund må man formode, at bevidst dyrkede livsformer er centrale. Afgørelser om levestandard kan træffes ud fra valg mellem livsformer. Industriapparatet opretholdes som middel til at øge udvalget af livsformer.

Men i det overudviklede samfund dominerer levestandarden livsformen. Dets befolkning er så at sige besat af industri- og handelsapparatet: kollektivt af luksusproduktion, individuelt af hæslæsende anstrengelser for at erhverve varer. Omkring disse fetisher - luksusvarer - organiseres liv, arbejde og fritid i stigende grad. Kampen for social prestige erstatter kampen for tilværelsen, og angsten for prestigetab erstatter angsten for fattigdom.

I de underudviklede lande kan industrialiseringen, så hård den er, opfattes som menneskets sejr over naturen og armoden. Men i det

overudviklede samfund er trykket flyttet fra produktion til handel, og det økonomiske system, der dyrker effektivitet bliver højt ueffektivt og systematisk uøkonomisk. Der er næppe grund til at udvikle dette tema i detaljer. Det er velkendt siden Thorstein Veblens formulering. Efterhånden som civiløkonomien bliver mere og mere afhængig af "udskiftning", bliver forældelse et led i produktionen, "behov" skabes og opgives på kompliceret kunstig vis, bedrageri systematiseres og rationaliseres. I en verden hvor menneskeheden som helhed lever langt under grænsen for menneskeværdige levevilkår, bliver spildet af arbejde og materialer noget centralt i det overudviklede samfunds civile økonomi. Selvfølgelig bliver til et stort salgsløkke og et net af "fiduser". Den årlige udskiftning af model bliver det ydre tegn på succes, efterhånden som moden bliver altbeherskende i massesamfundet.

Hele dette salgssystem afgrænser virkeligheden, banaliserer følelsen og forvirrer tænkningen. Det er dannet ud fra en etik, hvorefter alle livets genstande og egenskaber er modebestemte varer, og tenderer mod at gøre mennesket til det mættede væsen, den tilfredse robot, og den amerikanske livsform til en ihærdig kamp mod "forældelse". I denne mekanisme ligger der intet socialt formål, der svarer til den store sociale magt, og intet ansvar overfor nogen anden end den der stryger profitten. Og dog er der ingen tvivl om, at denne mekanisme nu er den vigtigste skaber af det overudviklede samfunds *virkelige* værdier, og nøglen til massekulturen eller den kommercielle kultur. Den er den fornemste bærer af den kulturelle ufølsomhed, og hvad karakterdannelse angår er den nok vigtigere end skolen, kirken, ja selv hjemmet, der påvirkes så intimt. Mange mennesker, der er fremmede for deres arbejde, er nutidens også fremmede for forbrug og fritid. I arbejde som fritid har de rationalitet, men ikke fornuft.

IV

Men skønt alt dette er umådelig vigtigt for livskvaliteten, er det vel kun den synlige overflade. Bag den er der institutioner, der i nutidens USA er ligeså fjerne fra Toquevilles forestillinger, som nutidens Rusland er fra Marx's forventninger.

Magtstrukturen i dette samfund er baseret på en privatøkonomi, der også er en permanent krigsøkonomi. Dens vigtigste forhold til staten er, at militærets og aktieselskabernes interesser falder sammen. Den beherskes af ca. fem hundrede aktieselskaber, der er politisk og økonomisk forbundne, og som i forening træffer de afgørende økonomiske bestemmelser. Kapitalmæssigt har ethundrede og halvtreds aktieselskaber over halvdelen af alt fabriksmateriel i USA. Budgetmæssigt rangerer et af selskaberne alene - AT & T - på linie med den trettende stat i unionen.

Mange amerikanske aktieselskaber har magt over flere mennesker end mange af de godt halvfems selvstændige nationer i verden. I USA finder over halvdelen af alverdens industriproduktion sted. De herskende aktieselskaber repræsenterer sandsynligvis den højeste koncentration af økonomisk magt i menneskehedens historie, inklusive Sovjetunionens. De er fast knyttet til politiske og militære institutioner, men de er dogmatiske, ja maniske, i deres dyrkelse af "frihed" for deres private uansvarlige magt. Vi har i realiteten en økonomi, der stort set administreres af privaterhvervene - kort sagt en privat, uansvarlig kollektivism.

Jeg vil gerne understrege dette ved visse paralleller mellem USA og USSR. Det er i disse to superstater samordningen af alle historieskabende midler er sket på mest dramatisk vis. Deres våbenmagt er absolut. Deres økonomi er i stigende grad autarkisk og altbeherskende. Deres politiske orden er ved at blive lukkede verdner. Deres bureaukrati breder sig mere og mere. I mødet mellem to verdensmagter ser vi konfrontationen af to epoker afmærket af to slags historie og to slags revolution. Men de bureaukratiske kendsgerninger ved deres industrialisering er så ensartede i den totale krigsammenhæng, at vi i dette møde også tydeligt ser deres parallelle udvikling. Selve betingelserne for deres verdenskamp fremmer deres ligheder.

1. Geografisk og etnisk er de super-samfund. I modsætning til de europæiske samfund har hver af dem sammensmeltet en mængde folk og kulturer indenfor et kontinent. Hver del af dem har udvidet sig vældigt i territorium og magt. Den amerikanske ekspansion fra en håndfuld kolonier på Atlanterhavskysten til et kontinentalt område med militære forposter i den halve verdens nationer er ikke i ringere grad del af

verdenssituationen i dag, fordi den fandt sted tidligere end den russiske. Begge er de nu "hinsides nationalismen", centre for blokke af hidtil suveræne magter. De har reduceret den europæiske klyngne nationer til underordnet betydning, de kontrollerer tempoet og endog mulighederne for industriel udvikling i de underudviklede lande. International såvel som national magt er ved at blive centraliseret hos dem.

2. Begges magt er baseret på teknologisk udvikling. I begge er denne udvikling gjort til kulturel og social fetish, snarere end til et redskab under offentlig kontrol og vurdering, og organiseringen af alt liv tilpasses denne militære og økonomiske fetish i stigende grad. I begge samfund organiseres produktionsmidlerne i effektivitetens navn på en sådan måde, at arbejdet bliver uvirkeligt og arbejderen løsrivet fra produktionsmålene. I ingen af dem findes der nogen betydelig håndværkertradition eller nogen betydelig kulturel udnyttelse af fritiden. I begge er menneskene, i arbejde som i fritid, underkastet upersonlige bureaukratier. I ingen af dem har arbejderne kontrol med arbejdsprocessen eller forbrugerne virkelig indflydelse på forbrugsprocessen.

3. I både USA og USSR bliver den politiske orden mindre politisk og mere bureaukratisk, efterhånden som den udvides og centraliseres. Det sker jo i alle nationer, efterhånden som levestandarden stiger, at enten ligegyldighed eller frygt tenderer mod at gøre "den demokratiske styreform" og reguleringen af politiske uregelmæssigheder til administrativ rutine. Men tendensen er særlig udpræget i de to verdenssamfund. I begge er de fleste mennesker genstande for historieprocessen og må tilpasse sig strukturelle ændringer, som de intet har at skaffe med. Selvom diktatorer og demokrater i forskellig grad kan "tage hensyn til dem", er de ikke historieskabende.

4. Hverken i USA eller USSR er der nationalt ansvarlige partier der åbent og klart debatterer de uomgængelige problemer, som de og verden står overfor. To-parti-staten er uden programmatisk brændpunkt og uden organisatorisk basis. Under visse omstændigheder må vi erkende, at to-parti-staten kan være fuldt så uansvarlig som eet-parti-staten. Det amerikanske kongresvalg i 1958 blev således straks fulgt af snak om national enhed og beslutning om at holde sig til to-parti-manglen på

udenrigspolitik. Dette valg kan ikke betragtes som noget tillidsvotum, selvom partisystemets ansvarsløshed og kampagnejanket gør det svært at fortolke sagen. De konservative republikanere blev tilsyneladende slået af det demokratiske partis liberale fløj. Men betyder det nogen ændring i udenrigspolitikken? Svaret er et nedslående nej.

5. Hverken i USA eller i USSR er der en overordnet embedsmandsstand, der er fast knyttet til kundskabens og kulturens verden og består af uddannede mennesker, som er selvstændige i deres karriere og deres privatliv. I USA er embedsstanden afhængig af aktieselskaberne, i USSR af partiets diktator. I mangel af en korrupt embedsstand i USA har administratoren fra militær og aktieselskaber - de eneste reservoiret for uddannede embedsmænd - nået høje politiske stillinger i en hidtil ukendt grad. Der er mange grunde til denne militære magt og den militærmetafysik, den fører med sig, og til aktieselskabernes magt og den privatetik den bringer ind i offentlige embeder. Men betydningen er klar nok: Den formelle politiske orden er ved at blive et politisk tomrum i en militær sammenhæng, hvor totalitære og privatøkonomiske kræfter dominerer i stigende grad.

6. Hverken i USA eller USSR findes der som centrale magtfaktorer frivillige sammenslutninger, der er bindeled mellem individer, småsamfund og mindre kredse på den ene side og staten, militæret, det økonomiske apparat på den anden side. Følgelig findes der ikke nogen af stederne disponible midler til fornuftig meningstilkendegivelse eller rationel udøvelse af den offentlige vilje. Sådanne frivillige sammenslutninger er ikke længere noget fremherskende træk i det overudviklede samfunds politiske struktur. Den gamle amerikanske middelstands bønder og småforretningsmænd, der engang var et uafhængigt grundlag for demokratisk styrke, findes ikke længere. Denne klasse er omdannet til et flipproletariat, der er født afhængigt. I Rusland har den aldrig eksisteret.

7. Hverken i USA eller USSR dominerer den slags offentlighed, de demokratiske teoretikere forestiller sig. Ingen af stederne er en sådan offentlighed forum for betydningsfuld politik. Den forestilling, at Amerika i grunden består af "offentligheder" og styres demokratisk af ansvarlige politikere, er i bedste fald et ideal, og sædvanligvis en bevidst

forfalskende retfærdiggørelse for magt, der klæder sig ud som demokratisk myndighed. Offentligheden i USA er mere og mere ved at blive del af et massesamfund, hvor offentlig diskussion, selv i de højere kredse, undermineres intellektuelt af kravet om sagkundskab, og korrumpes moralsk af "public relations" som politisk livsform. Der er langt færre mennesker, der udtrykker nogen mening, end der er folk der blot modtager indtryk gennem massekommunikationsmidlerne, og disse indtryk er det svært eller umuligt at give igen på med offentlig virkning. Chancerne for at udtrykke eller handle efter mening (uanset hvordan de dannes) kontrolleres og monopoliseres mere og mere af magter, der ikke står nogen offentlighed til ansvar. Overalt tjener afsondringen af mennesker i snævre milieuer - i byer, industrier, bevæbnede styrker - til at udelukke dem fra en fælles samfundsfølelse eller fornemmelse af at have betydning for deres samfunds struktur og historie.

8. De klassiske demokratiske betingelser har, kort sagt, trange kår i det overudviklede samfund. Demokratiske processer og dannelser har ikke fremgang i USAs eller USSRs magtstruktur. Offentligheden og frivillige sammenslutninger og ansvarlige partier har højst en tilbageholdende virkning i deres samtids historie. De fleste mænd i afgørende stillinger i disse lande er derfor ikke mænd, der er valgt og uddannet gennem karrierer i sådanne sammenslutninger og partier, eller som er kendt fra deres virke i og for offentligheden. I begge lande monopoliseres afgørelserne af eliter, der har adgang til det materiale og det kulturapparat, hvoraf man idag skaber historie.

I spidsen for USA og USSR står uansvarlige magteliter - og eliten i USA er desuden bange. I midterplanet er der i USA praktisk talt et politisk tomrum, i USSR et disciplineret bureaukrati. Og i bundplanet er der begge steder ved at opstå et massesamfund, hvor mennesket som den tilfredse robot bliver fremherskende.

Jeg understreger disse paralleller, ja overdriver dem måske, på grund af de voldsomme nationalistiske eftertryk der almindeligvis lægges på forskellene mellem de to fjendtlige verdensmagter. Parallellerne har naturligvis ganske forskellige årsager. Det samme gælder forskellene. I de kapitalistiske samfund er udviklingen af magtmidlerne forløbet

gradvis, og mange kulturtraditioner har modificeret dem og formet dem. I de kommunistiske samfund er den sket meget hurtigt og brutalt og lige fra begyndelsen under stærkt centraliseret autoritet, uden de kulturrevolutioner, der i Vesten styrkede ideen om menneskets frihed og gav den politisk retning.

Alligevel eksisterer der lighedspunkter mellem de to verdensmagter i deres drømme såvel som i deres virkelighed. Og efterhånden som Sovjet-industrikomplekset udvides yderligere, vil parallelterne blive mere udtalte. Det er næppe ideologier, men industriel og militær teknologi indstillet på den totale krig, der vil blive bestemmende for i hvilken grad hver af disse magters drømme vil blive den anden magts realiteter. I mellemtiden må vi erkende, at den private aktieselskabsøkonomi, militærvældet og det politiske tomrum tilsammen i USA danner den vigtigste samfundssammenhæng. Indenfor denne sammenhæng fumlere og famler det offentlige liv, af og til chokeres offentligheden med tilsyneladende vilkårlige resultater, men oftest står den passiv og udtrykker kun menneskelig og international fallit. I verdenssammenhængen er den nævnte magt-treenighed i USA baseret på den almindelige drift i retning af den tredje verdenskrig, og samtidig fremmer disse kræfter krigsmulighederne og krigsforventningerne.

V

Her kan læseren indvende, at dette er et ubehersket og partisk syn på Amerika, og at USA dog også har sine gode sider. Det har det. Men det er ikke min sag at give noget "velafbalanceret synspunkt". Jeg er ikke sociologisk bogholder. Når man betragter den almindelige hurraåben for Amerika, som så mange amerikanske intellektuelle deltager i, vil man se, at "velafbalancerede synspunkter" nuomstunder sædvanligvis bare er overfladiske synspunkter, der beror på almindelig fantasimangel og tankemæssig passivitet. Et velafbalanceret synspunkt er oftest, med Royden Harrisons udtryk, en vag ligevægt mellem overfladiske banaliteter. I betragtning af det helt absurde i de officielle definitioner af verdensrealiteterne kan sandheder om det overudviklede samfund i den fjerde epoke bedst fremsættes i ekstrem, kritisk og ubehersket form.

34

Jeg føler ingen trang til, og er heller ikke i stand til, at istemme nogen lyrisk lovprisning eller give læseren et muntert klap på skulderen. Jeg må minde om mit udgangspunkt: De problemer det tænkende nutidsmenneske står overfor. Jeg har to punkter at holde mig til - skæbnen og historiskabsløsen, og de roller mange intellektuelle spiller i samtiden.

Skæbnebegrebet har at skaffe med historiske begivenheder, der ligger uden for nogen magtkreds' eller gruppes herredømme. Med magtkreds forstår jeg en gruppe, der er (1) kompakt nok til at defineres som kreds, (2) stærk nok til at træffe afgørelser, og (3) i stand til at forudse konsekvenser og derfor kan regnes ansvarlig for dem. Efter denne opfattelse er en "begivenhed" summen af de utilsigtede resultater af utallige menneskers utallige beslutninger. Hver beslutning har ganske ringe betydning og kan ophæves eller styrkes af andre beslutninger. Der er ikke noget mellemled mellem den enkeltes hensigter og resultatsummen af de utallige beslutninger. Begivenhederne ligger hinsides menneskelige beslutninger. Historien skabes bag menneskers ryg.

I den forstand er skæbnen ikke nogen universel kendsgerning, der ind bæres i historiens væsen eller menneskets natur. Skæbnen er et udslag af en historisk samfundsstruktur. I et samfund, hvor det stærkeste våben er geværet, hvor den typiske økonomiske enhed er familiegården og butikken, hvor nationalstaten endnu ikke eksisterer eller bare er en fjern ramme, og hvor efterretninger spredes ad mundtlig vej eller gennem flyveblade - i et sådant samfund er historien lig med skæbnen.

Men lad os nu se på hovedbetingelsen for vores situation idag - det overudviklede samfund, og hvordan det forholder sig med skæbne og historie i den sammenhæng. I det moderne industrisamfund udvikles og centraliseres de økonomiske produktionsmidler, efterhånden som bønder og håndværkere erstattes af private selskaber og statsindustrier. I den nyere tids nationale stat undergår volds- og administrationsmidlerne en lignende udvikling, efterhånden som kongemagten får kontrol med adelen og selvudrustede riddere erstattes af stående hære og siden af frygtelige militærmaskiner. Den *postmoderne* klimaks af alle tre udviklinger - i økonomi, vold og politik ses nu i den mest dramatiske form i USA og USSR. I den fjerde epokes polariserede verden er både

35

de internationale og de nationale midler til historiskabelse ved at blive centraliseret. Er det ikke indlysende, at muligheden for menneskelig indgriben i historiskabelsen netop nu er tilstede i enestående grad? Magteliter, der råder over disse midler, skaber jo virkelig historie idag - ganske vist "under omstændigheder de ikke selv har valgt", men sammenlignet med andre mennesker i andre epoker forekommer selve disse omstændigheder sandelig ikke overvældende.

Og her har vi givetvis paradokset i vor øjeblikkelige situation: Selve kendsgemingerne ved de nye historieskabende midler viser, at mennesker ikke nødvendigvis befinder sig i skæbnens greb, men at de nu virkelig kan skabe historie. Men samtidig sker der det, at de ideologier, der giver menneskene håb om at blive historieskabende, er gået i forfald og er ved at bryde sammen i det overudviklede amerikanske samfund. Dette sammenbrud betyder sammenbrud for Oplysningstidens forventninger om at frihed og fornøft ville komme til at herske som de vigtigste kræfter i menneskehedens historie. Og bag dette sammenbrud ligger der noget mere -intelligensens situation.

VI

Hvor i det overudviklede samfund er intelligensen - de intellektuelle, der fører den store debat i den vestlige verden og hvis indsats som intellektuelle har indflydelse på partier og offentlighed og relevans i vor tids store afgørelser? Hvor er de massekommunikationsmidler der står åbne for sådanne mennesker? Hvem blandt magthaverne i to-parti-staten med dens afsindige militærmaskine er opmærksom på hvad der foregår i kundskabens og fornøftens og følsomhedens verden? Hvorfor er det frie intellekt så helt løst fra magtafgørelserne? Hvorfor hersker der blandt magthaverne en så ansvarsløs uvidenhed?

I USA kæmper intellektuelle, kunstnere, præster, humanister og videnskabsmænd en kold krig, hvori de gentager og udpensler den officielle forvirring. De hverken stiller krav til magthaverne om en ny politik, eller fremsætter nye ideer og forslag for offentligheden. De fleste af dem gør intet for at fylde det politiske tomrum, ja de proklamerer, retfærdiggør

og udøver den moralske ansvarsløshed, der er en af dets følger. De fleste teknologer og videnskabsmænd er ivrige efter at producere nye atomvåben. De fleste præster af diverse konfessioner velsigner det store krigsforetagende. De fleste journalister spreder de officielle definitioner af verdens realiteter og nævner de skiftende venner og fjender for masseme. Forfattere skriver omstændeligt om "grundene" til og "nødvendigheden" af den kommende krig. De modsætter sig ikke krigstendenserne politisk og drøfter dem ikke politisk. Som uofficielle talsmænd for militærmetafysikken er de ikke med til at hæve den moralske følsomheds plan. De prøver ikke at give amerikansk politik ansvarsindhold, men hjælper til at tømme den yderligere. Præsteskabets svigten af deres kristenpligter er en del af denne triste moralske situation, såvel som den nationalistiske videnskabsmaskines indfangning af videnskabsmændene. Den journalistiske løgn, der er blevet rutinemæssig, er også en del af miseren, og det samme gælder meget af det der kaldes højere uddannelse.

Bliver vi ikke, i den fjerde epoke, nødt til at se i øjnene, at det er muligt, at menneskeånden som samfundsfaktor er ved at forringes i kvalitet og som kulturfaktor uden at ret mange vil opdage det på grund af ophobningen af teknologiske finesser? Er det ikke netop hvad vi forstår ved rationalitet uden fornøft? Er menneskelig isolation og manglen på fornøft og følsomhed i menneskelige forhold ikke netop udtryk for en sådan forringelse? Ophobningen af teknologiske apparater skjuler denne udvikling. De der bruger de tekniske tingester forstår dem ikke, og de der opfinder dem forstår ikke stort andet. Derfor kan vi ikke klart og utvetydigt bruge teknisk overflod som målestok for menneskelig kvalitet og kulturelt fremskridt.

VII

Fuld formulering af et problem forudsætter, at vi angiver de værdier det drejer sig om og truslen mod disse værdier. For det er følelsen af truslen mod skattede værdier - som frihed og fornøft - der er den nødvendige moralske baggrund for al betydningsfuld samfundsanalyse, såvel som for analyse af private problemer. De individuelle kulturværdier er udtrykt i

alt hvad der ligger i renæssancemenneskeidealet. Truslen mod dette ideal er den tilfredsede robot, rationaliteten uden formuft. De politisk-historiske værdier er udtrykt i Prometheus-idealet, mennesket som historieskaber. Truslen herimod er dobbelt: På den ene side kan historieskabelsen blive forsømt, mennesker kan blive ved at unklade at skabe historie og bare drive for strømmen. På den anden side kan der virkelig blive skabt historie - men kun af snævre elitekredse uden effektivt ansvar overfor dem der må prøve at overleve følgerne af deres afgørelser og manglende afgørelser.

Jeg kender ikke svaret på spørgsmålet om vor tids politiske ansvarsloshed eller på det kulturelle og politiske problem den tilfredsede robot frembyder. Men noget svar kan ikke findes, medmindre vi i alt fald ser disse problemer i øjnene. Og de der fremfor alle må se problemerne i øjnene er de intellektuelle, videnskabsmænd, humanister og præster i de rige samfund. At mange af dem ikke ser problemerne i øjnene med moralsk lidenskab og intellektuel energi, er afgjort den største menneskelige forsømmelse, der begås af privilegerede mennesker i vor tid.

De problemer der møder de intellektuelle og politiske kredse i underudviklede lande som Polen og Indien er frygtelige og tit dybt nedslående. Men problemerne i den overudviklede nation er på mange måder menneskeligt frygteligere. Måske skyldes det svælget mellem hvad dette samfund er og hvad det kunne være blevet, og selvtilfredsheden og ufølsomheden i dets førende intellektuelle kredse. Jeg tror også at Polen og Indien i tidens fylde (hvis der ved et lykketraf ikke bliver krig) vil komme til at stå overfor de selvsamme menneskelige problemer. I den sammenhæng repræsenterer problemerne mennesket-som-tilfreds-robot-i-et-overudviklet-samfund og mennesket-som-historieskaber-overvundet-af-skæbnen mere fremskredne, ja endelig menneskelige dilemmaer, end de mange problemer der viser sig i de underudviklede lande, som nu er ved at bide og kradsede sig vej til den fjerde epokes rædsler og vidunder.

Om teksterne

Artiklen "National magt og kulturel prestige" blev oprindeligt offentliggjort som to kronikker i *Berlingske Tidende*, den 28. november og den 1. december 1956. Kronikkerne er nr. 78 og 79 i den bibliografi over Mills arbejder, der findes i Horowitz's udgave af Mills artikler ("Power, Politics and People", Oxford University Press 1963). Den fælles titel på de to kronikker er Mills egen titel på det upublicerede engelsksprogede manuskript (nr. 79a i bibliografien). De oprindelige titler på hver kronik er dog også opretholdt. Det fremgår ikke, hvem der har foretaget oversættelsen til dansk.

Artiklen "Den fjerde epoke" blev oprindeligt offentliggjort i tidsskriftet *Vindrosen*, 7. årgang, nr. 6, 1960, og optræder som nr. 104 i Horowitz's bibliografi. Teksten i *Vindrosen* er ifølge underteksten oversat og forkortet af Elsa Gress Wright. Den falder i to dele, forbundet af en passage med mindre typer, hvor oversætteren referer en tredje del, der tydeligvis er udeladt. I overskrifter og indhold svarer teksten til tre radioforedrag, som Mills havde holdt i England, og som var blevet offentliggjort i tidsskriftet *The Listener* i foråret 1959. Det er kun den første del af teksten i *Vindrosen*, som genoptrykkes her. Anden del, der har titlen "Oppositionens forfald", er mindre interessant at læse i dag. Den her optrykte artikel svarer indholdsmæssigt til artiklen "Culture and Politics: the Fourth Epoch" (nr. 93 i bibliografien). Men der er ikke tale om en direkte oversættelse; mange formuleringer og rækkefølgen i nogle af afsnittene er ændret. Man må formode, at Mills har foretaget en videre bearbejdning, eventuelt som led i det uafsluttede bogprojekt om den nye venstrefløj (se forordet). En noget anderledes bearbejdning af stof fra den samme artikel indgår iøvrigt også i "The Sociological Imagination", kap. 9.

Bortset fra enkelte ændringer i retskrivningen optrykkes artiklerne i deres oprindelige form.

Tak til Berlingske Tidende, til Gyldendals Forlag og til Charles Clifford Wright, som velvilligt har accepteret, at disse artikler genoptrykkes.

Palle Rasmussen